

Prikazi, izvještaji, bilješke.

O prenosu slike Gospe od Škrpjela.

P. Butorac.

(Nastavak)

23. Da predemo sada na neke refleksije o hagijografskim spisima. Toliko se štovanje iskazuje starim pisanim legendama bilo bezimernih bilo poznatih pisaca, kao da su sastavan dio svetačkoga kulta. U poznijim se spisima nailazi veoma često na izraz »tako se čita u životima svetaca« ili u »bezimenu staru rukopisu«. Reklo bi se da su svi ti stari pisci povjesnici prvoga reda. Pri tome se kod poznatih pisaca uvijek ističe krepost i učenost, a ne računa se, jesu li bili kadri, da saznadu pravu istinu i da se dobro posluže izvorima. Ne misli se ni na to, da li je koje nastrano čuvstvo djelovalo na njih, pa bilo to i nesvijesno.

Primjerice kod naših rukopisa starijega porijekla i kod kasnijih pisaca opaža se bez razlike, bili oni bezimerni ili ne, da su prihvatili usmenu predaju u njezinu opsegu bez i najmanjih primjedaba, pače su sa svoje strane nastojali, da joj dadu neko književno ruho. Već je bilo govora o tome, kako se dade razjasniti, da su se učeni ljudi u tome ponijeli tako prostodušno. Usto je osjećaj taštine tako prirodan čovjeku da mu često i nesvijesno podlegne. Ne može se preveć računati ni na tačnost topografskog elementa. To može značiti samo toliko, da je pisac dobro poznao mjesta. To će biti pogotovo, kad je sam pisac nikao u kraju, gdje je nastala legenda. To se upravo dade primijeniti na naš slučaj.

Kad se misli na hagijografe ne vodi se pri tome računa ob onim starim piscima, dobro upućenim vještacima u pisanju, posljednjim zastupnicima staroga književnoga klasicizma, kako je bio Sulpicij Sever, Hilarij Poitierski, Fortunat i dr. Niti se misli na one pisce iz srednjega i novoga vijeka, što im se ozbiljnošću shvaćanja primakoše, nego na one, koji htjedoše da prikažu kao povjesnu istinu, što joj nikako ne odgovara.

Ne može pri tome ozbiljan čovjek osuditi one pisce, kojima je i bila baš namjera, da pod oblikom izmišljene priče dadu kakvu

moralnu poduku ili istaknu koje vjersko načelo iako nije katkad lako razlikovati zbilju od neistine.

I oni pisci, koji hoće da nas pouče o povjesnoj istini, a to su hagijografi većinom, ne prikazuju nam istinu u njezinu pravu obliku, jer se za dugi niz vjekova uzdržao kriv pojam o povjesnome radu. Stari klasici povjesnici uopće ne čine kritičkih opazaka niti mjere vrijednost svjedočanstva, osim nekih iznimno, nego idu u prvom redu za tim, da ugone čitaocu lijepim pripovijedanjem. Popuste češće subjektivnu elementu, gdje ga smije ulaziti samo objektivno rasuđivanje.

Ni u srednjem vijeku nije bilo bolje. Samo ovdje pridolazi nova težnja kod pisaca bez obzira jesu li hagijografi ili nijesu. Hoće da zabave štioća i da ga pouče. Pri tome dakako samo golo kazivanje utvrđene povjesne istine hramlje.

Hagijograf pogotovo hoće da pouči. Stoga nije nikakovo čudo, što u tim hagijografskim legendama nailazimo na moralni, biografski i panegirički elemenat. Ovim se zadnjim napose ide za tim, da se junak, biva slika, svetac, svetište, oriše što ljepšim bojama. Ne treba ni spominjati, da pri tome istina može da nastrada. Ovo sve vrijedi i za mnoge hagijografske spise novijih vremena; pa baš i za naše, koji govore o kultu Gospe od Škrpjela.

24. Pri rasuđivanju hagijografskih spisa treba se uvijek osvrnuti na to, kakvi su im bili izvori i kako su se njima služili. Većinom ne navode izvora.

Droysen je klasifikovao povjesne izvore u dvije velike kategorije, predaju i ostatke prošlosti.³⁷

Pod imenom prve razumijeva se u prvom redu pismena predaja, izvješća, anali, kronike, uspomene, povjesni natpisi i drugi spisi te vrsti. Hagijografi su prema prilikama imali na raspoloženju ove razne vrsti dokumenata. U našem se slučaju kasniji hagijografski pisci pozivlju na prijašnje pisane uspomene. Već spomenutih, koje je izvore Vulović imao pod rukama. Balović spominje stari rukopis (Dra Andr. Balovića) te iz toga crpi podatke o mjesnoj predaji. Nu obično se ne osvrću na pitanje, iz kojega su doba oni najstariji, većinom anonimni rukopisi, niti si daju brige, da riješe pitanje, zašto su pisane upomene nikle tek nakon 1654. g. Do te godine, koliko je poznato, imamo samo usmenu predaju taj drugi izvor povjesnih vijesti, pod kojim se razumijevaju izvješća očevidaca i savremenika, kazivanja, uobičajena u širim pučkim vrstama, u jednu riječ svaki nepisan elemenat, povjesni ili legendarni, kojim se pisac može da okoristi.

Pisac se često nadje pred legendarnim kazivanjem, jer je to jedino usmena predaja donijela do njega. Ne može se u svakom slučaju tačno odrediti, odakle su prvi pisci pisanih uspomena

³⁷ Delehay, o. c., s. 105.

crpili svoje izvješće, da li iz književne ili iz usmene predaje, i, uolikoj mjeri iz jedne, a uolikoj iz druge. Sve ono, što kazuje svjetina jednoga kraja, morao je u prvom početku reći samo jedan individuum. Tako je i jedan pisac mogao skalupiti legendarnu predaju.

To se sve ne može kazati za naš slučaj. Najprije, koliko je poznato, prije 1654. nema pisanih uspomena. Može li se onda kazati, da je prvi pisac tradicije tu ujedno skalupio nakon te godine i nametnuo javnosti! To bi moglo biti, kad bi bilo istina, da je kult prema Gospinoj slici nikao tek nakon te godine. Nu to ne odgovara istini. Kult je već opstojao puna dva vijeka kao i svetište Gospino, makar bilo ovo i neznatnih dimenzija u prvom početku. Za to se vrijeme već uvriježila usmena predaja o dolasku slike kod širih slojeva, a pisci ju nakon 1654. htjedoše pretočiti na papir, da ostave potomstvu trajnu uspomenu na prve početke kulta ove proslavljene slike i da što više doprinesu njegovu širenju.

Ostatak a prošlosti ima i u našem slučaju. Ti mogu poslužiti kasnijim piscima za povjesnu utvrđenu okosnicu, oko koje će izgraditi povjesnicu kulta neke slike ili sveca.

Za čudo je, da naši pisci daju toliku važnost legendarnoj predaji kad imaju pod rukama natpise, koji upućuju na kult, iskazan slici, i na glavne razloge toga kulta. Tu spada n. pr. natpis s lijeve strane ulaza u župsku crkvu sv. Nikole, onaj u mjesnoj franjevačkoj (sada sestara maloga Isusa) crkvi sv. Antuna, one na spomen-kojanim, darovanima od općine o prvoy i drugoy stogodišnjicy peraškoga boja, rezbariju na srebenoy ploči, što se straga pripopčea Gospinoj slici na svečanoj procesiji 15. svibnja, srebrene zavjete u svetištu sa natpisima, tolike slike iz peraške pomorske prošlosti, a u prvom redu svetište sa svojim velebnim ukrasom i raznim fazama gradnje, svečanosti Gospine 15. svibnja i 15. kolovoza, značajan običaj topljenja kamenja na 22. srpnja i dr. To sve može posve dobro poslužiti povjesniku, pa stoga nije nikakova nužda utjecati se u nevjerovatne legende da se dađe bolji ures povijesti Gospine slike i njezina svetišta.

25. U ovoj vrsti književnosti nemamo nažalost očekivati mnogo spretnosti od pisaca u procjeni izvora. Legendaran će se element lako pomiješati sa povjesnim, kako se to može da opazi i kod starijih rukopisa i kod kasnijih pisaca naše legende. Publika je u svojoj prostodušnoj nabožnosti i neznanju poprimila redovito za prave one redakcije tekstova, koje su bolje odgovarale njezinu poimanju i psihološkomu raspoloženju ili prastarim poprmljenim kazivanjima. Kod naših pisaca reklo bi se, da su navlaš htjeli ovjekovječiti i sankcionisati mjesnu predaju, punu legendarnih primjesa. Mislili su, da će iskazati pučkoj vjeri osobitu uslugu, ako prikažu legendu, nadenu u starim rukopisima, u što zanimljivijemu obliku,

da tako što jače djeluju na osjetljive pučke živce. Tako piše Ba-
lović, tako pogotovo piše Vulović.

Šutnju najstarijih pisanih spomenika znali su prvi pisci zgodno nadomjestiti. Amplifikacija je za to posve dobro došla. Uzeli bi jednu epizodu iz legende, pa bi ju raširili, da tako dadu zgodan kolorit cijeloj slici. To je najzgodnija i najjednostavnija metoda. U našem slučaju za amplifikaciju posve dobro služi epizoda o bratovoj bolesti. Ta obuhvaća dvije trećine legende, sačinjava njezin najljepši ukras i ima posebnu privlačljivu moć. Cijela bi legenda bila upravo kratka da nije građena ovom metodom amplifikacije. Kriterija nije imao prvi pučanin, komu je ta amplifikacija pala na um, ali se domišljatost i poznavanje pučkoga raspoloženja, pa bilo i nesvijesno, ne može poreći.

26. Delehaye klasifikuje³⁸ hagijografske spise prema njihovoj kritičkoj nutarnjoj vrijednosti u šest kategorija.

U prvi red meće službene verbalne procese. Takva su se službena izvješća o mučeništvu svetih mučenika čuvala među konzularnim spisima, ali do nas nije nijedno takvo izvješće iz doba progona došlo u čistu prvobitnu obliku.

U drugi red spadaju izvješća očevidaca, dostojnih vjere, ili dobro upućenih savremenika, a u treći spisi, kojima je glavni izvor pisan dokumenat sa službenim izvješćem ili izvješćem očevica.

Spisi, koji nemaju za osnov pisan izvor, nego proizlaze iz kombinacije stvarnih elemenata sa fantastičkim snovima, ili povjesni romani spadaju u četvrtu grupu. U ovim spisima, protkanim pučkim predajama i izmišljotinama, povjesni elemenat sveden je na minimum.

U ovu kategoriju spadaju po svome sastavu i sadržina naše predaje i spisi bezimernih i poznatih pisaca, koji ju donose. Tu je stvarna sadržina ispremiješala sa pronalascima pučke mašte, podražene do skrajnosti. Jedini sigurni elementi jesu sama slika, povjesna stara obitelj Mortešić, svetište, zidanje svetišta i mjesto zidanja. Mašta je oko te stvarne okosnice skalupila čudo, kakvo po nekim okolnostima i prema svojoj najbližoj svrsi nadilazi donekle i fam prenos nazaretske kuće.

Petoj kategoriji pripadaju spisi, u kojima je glavni junak plod pjesničkog stvaranja, a šestoj pribraja učeni bolandist falsifikate, složene navlaš, da se čitalac prevvari.

Legendarna strana mjesne predaje. Zrno istine.

27. Konačno riješenje pitanja vrlo je teško, jer fali pisanih autentičkih izvora. Nije olak posao označiti tačno porijeklo slike i njezina kulta. Nu sa svim tim vrlo je korisno na-

³⁸ O. c., s. 161.

stojanje, da se dode do rezultata, jer se ovakvim raspravljanjem uspješno utire put definitivnu riješenju. Ovo je riješenje i iznešeno u prvome i drugome dijelu moje knjige »Gospa od Skrpjela«. ³⁹ — Treba ispitati, što je u našoj legendi naravnije, vjerojatnije, a što je nenaravno, nevjerojatno, što je običnije, a što neobično, pa prihvatiti naravno, obično i vjerojatno, i prepostaviti ga nenaravnu i neobičnu razvoju događaja. To traži zdrav razum i vjera. Zdrav razum svjetuje, da se okolnostima života ne pridava nikakav nenaravan kolorit, kad se naravno razvijaju, a teologija uči, da se ne smije neka činjenica tumačiti svrhunaravski, kad spada u naravni red. Kad bi se u svakom slučaju drukčije postupalo, svrhunaravski bi red izgubio od svoje cijene, a čovjek bi se lako ogriješio o istinu.

Usto treba imati na umu, da Bog ima svrhu u svemu svome radu. Ako se za čovjeka uopće ima kazati, da cijelim svojim djelovanjem, pače svakim pojedinim činom želi dostići neku svrhu, pa i onda, kad bi se reklo, da radi nesvijesno, koliko se više ima reći o Bogu, samoj svijesnoj aktivnosti i mudrosti, da je svakoj stvari i događaju u velebnoj harmoničnoj osnovi Svog Vječnog Uma opredijelio posebno mjesto i posebnu svrhu od vjekova?

Kada Bog pokazuje u redovitu djelovanju Svoje Promisli toliko mudrosti, te sve svodi na plemenite svrhe i na najplemenitije od svih, proslavu beskrajne Svoje savršenosti, mora se kazati, da ima u vanrednom i iznimnom djelovanju još uzvišeniju i posebnu svrhu. A čudo po svojoj naravi ne spada u redovito, nego u iznimno božje djelovanje. Kad Bog čini čudo, ima na umu, redovito govoreći velebniju svrhu negoli pri običnu upravljanju svijeta, pa zato uprav i ne čini čudesa redovito, nego ih katkada upotrijebi kao iznimku u naravnomu redu, za postignuće Svojih viših ciljeva. — Stoga se i čudesa ne mogu umnažati bez razloga, jer nadilaze naravni red i njegove sile, pače su katkad i protivna pojedinim zakonima toga reda kao n. pr. uskrsnuće mrtvaca. Kad izmišlja čudesa, gdje ih nema, taj kao da čini silu premudroj božjoj providnosti i prirodnomu redu, od Nje ustaljenu i po Njezinoj vječnoj osnovi razvijenu.

Primijenimo li ova načela na predaju, moramo ustvrditi, da se relativno malena svrha ne bi ni izdaleka podudarala sa upravo zamašnim čudom. Gradnja svetišta uopće ne može biti primjerena onako velebnu čudu, što u svojoj vrsti nadvisuje i loretsko čudo, a da pri tome ni ne vodimo računa o saletskom i pompejskom svetištu. Ne misli se time smanjiti cijena Marijina štovanja uopće, nego samo istaći misao, utvrđena povjesnim iskustvom, da Bog nije odredio svako mjesto Marijina kulta za isti sjaj, za istu visinu svjetskoga glasa. Mi ne znamo, zašto naše svetište nije bilo odre-

³⁹ Tu je objašnjeno porijeklo slike, počeci štovanja i razlozi njegova razvoja, prama najnovijim istraživanjima.

đeno za onako zamjernu zadaću, koju u kršćanskome svijetu vrši najpoznatije i jedino svoje vrsti lurdsko svetište, ali to znamo, da je božja mudrost udesila sve to prama posebnim ulogama, koje je po jedinim krajevima i narodima namijenila u povjesnici svijeta.

Lurdska ukazanja jedina nadilaze čudesni prenos i ono trostruko neshvatljivo izmicanje Gospine slike. Poznato je svakomu, od kolike je važnosti lurdsko svetište za jačanje vjerskoga duha u modernome društvu, kolike su rane fizičke i moralne tu bile zacijeljene, koliko je velikana tu našlo svoje konačno smirenje. Za takvu ulogu nije opredijeljeno naše svetište, pa se mora kazati, da naše čudo prenosa, kad bi odgovaralo zbilji, ne bi stajalo u dovoljnu razmjeru sa svojom svrhom; te se prema tome ne bi slagalo sa božjom mudrošću, kojoj je harmoničnost oznaka svega rada.

(Svršit će se.)

Dušobrižnik i politika.

Dr. Dragutin Kniewald.

U »Bogoslovnom Vesniku« 1931. I. str. 91/92. osvrnuo se prof. dr. F. Ušeničnik na moje izvode o pitanju: u kojem odnosu ima da stoji dušobrižnik i katolik uopće prama politici. Kako on dovodi moje izvode u protimbu s uredništvom »Osservatore Romano«, pa time, reduktivno, s najvišom crkvenom vlasti, te kako je sarajevski »Franjevački Vijesnik« 1931. II. str. 59/60. doduše gotovo bez komentara, ali, kako se čini, odobravajući prenio ove stavke dra F. Ušeničnika, potrebno je, da se na njih osvrnem.

1. — Dr. F. Ušeničnik najprije misli, da »izgleda, kao da se slažem s onim teozozima, koji traže, da se svećenik ni u jednom slučaju ne miješa u politiku«. To nije tačno. Treba razlikovati, govoreći o stranačkoj politici, svećenika od dušobrižnika. Svećenik se može i aktivno baviti politikom u smislu Can. 139 § 4. i Resp. CCI od 25. IV. 1922. Ako mu to dozvole nadležni Ordinariji, može da se aktivnom politikom bavi i dušobrižnik. Što više, može biti od koristi ili čak i potrebno, da pojedini svećenici aktivno zahvate u politiku, kako to ističe instrukcija kard. Merry del Vala bosanskim i hercegovačkim biskupima 15. VIII. 1912. No. 51.024. Sve sam to jasno prikazao u svom Pastirskom Bogoslovlju I. str. 77. i 82/83. Preostaje još odgovor na pitanje: je li obično uputno i prikladno, da se aktivni dušobrižnik aktivno bavi stranačkom politikom. Na ovo pitanje treba, mislim, odgovoriti negativno, i to s razloga valjano shvaćene duhovne pastve i stoga, jer tako glase direktive Sv. Stolice. Oba sam ova razloga opširnije razvio u Pastirskom Bogoslovlju. Ovdje želim navesti